

Министерство образования Республики Беларусь
Учреждение образования
«Белорусский государственный педагогический университет имени
Максима Танка»
Исторический факультет

**БЕЛОРУССКАЯ ГОСУДАРСТВЕННОСТЬ:
ИСТОКИ, СТАНОВЛЕНИЕ, РАЗВИТИЕ
(IX–XXI вв.)**

Материалы
Республиканской научно-теоретической конференции
Минск 29 июня 2017 г.

Минск
РИВШ
2017

УДК 323(476)(091)(082)

ББК 66.3(4Бел)я43

Б43

Рекомендовано

советом исторического факультета
УО «Белорусский государственный педагогический
университет имени Максима Танка»
(протокол № 10 от 24 мая 2017 г.)

Редакционная коллегия:

кандидат исторических наук доцент *А. В. Касович* (отв. ред.);
кандидат исторических наук доцент *С. П. Шупляк*;
кандидат исторических наук доцент *А. А. Корзюк*;
кандидат исторических наук доцент *А. Ф. Великий*

Рецензенты:

доктор исторических наук профессор *А. М. Лютый*;
доктор исторических наук профессор *И. В. Варивончик*

Белорусская государственность: истоки, становление,
Б43 развитие (IX–XXI вв.) : материалы Респ. науч.-теорет. конф.,
Минск, 29 июня 2017 г. / редкол.: А. В. Касович (отв. ред.)
[и др.]. – Минск : РИГШ, 2017. – 232 с.
ISBN 978-985-586-041-0.

В сборнике представлены актуальные материалы исследований,
посвященные проблемам белорусской государственности в истори-
ческом, социально-культурном и геополитическом аспектах.

Адресуется преподавателям, аспирантам и студентам вузов.

УДК 323(476)(091)(082)

ББК 66.3(4Бел)я43

ISBN 978-985-586-041-0

© Оформление. ГУО «Республиканский
институт высшей школы», 2017

СУЧАСНАЯ АЙЧЫННАЯ ГІСТАРЫЯГРАФІЯ АФАРМЛЕННЯ І ДЗЕЙНАСЦІ ПАЛІТЫЧНЫХ ПАРТЫЙ І РУХАЎ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ Ў КАНЦЫ XIX – ПАЧАТКУ XX СТ.

Трубчык П.А., кандыдат гістарычных навук, дацэнт, БДПУ, Мінск

З пачатку 90-х гг. мінулага стагоддзя, у сувязі з станаўленнем Беларусі на шлях самастойнага развіцця, узрастае цікавасць да палітычнай гісторыі, у тым ліку – гісторыі палітычных партый і рухаў. Асабліваю ўвагу ў гэтым кантэксце выклікае пытанне генезісу палітычных партый і рухаў і іх дзейнасці на беларускіх землях у канцы XIX – пачатку XX ст. – часоў рэвалюцыйных хваляванняў і сацыяльных узрушэнняў. Вывучэнне перадумоў і працэсу афармлення, спецыфікі дзейнасці палітычных партый дае магчымасць для далейшага даследавання праблем інстытуалізацыі палітычных адносін, нацыянальна-дзяржаўнага будаўніцтва на беларускіх землях.

Працэс станаўлення і дзейнасці палітычных партый на тэрыторыі Беларусі праходзіў у спецыфічных умовах. У канцы XIX – пачатку XX ст. Беларусь апынулася пад уздзеяннем польскага і расійскага капіталаў, якія супрацьстаялі адзін аднаму ў распусцісуджанні ўплыву на беларускія землі. Акрамя таго, становішча характаравалася шматнацыянальным і шматканфесійным складам насельніцтва, а стракаме прадстаўніцтва этнічных груп у горадзе і вёсцы, сацыяльна-класавай структуры грамадства розных галінах грамадскага і эканамічнага жыцця не адпавядалі суадносінна і паміж нацыянальным складам насельніцтва і прадстаўніцтвам гэтых народаў у працэсе грамадска-палітычнага і сацыяльна-эканамічнага развіцця. Гэтыя акалічнасці, безумоўна, уплывалі на растаноўку палітычных сіл на тэрыторыі Беларусі.

На сённяшні дзень, гістарычная навука Беларусі выкарыставала розныя падыходы ў даследаванні адзначанага кола пытанняў. Ужо ў пачатку 90-х гадоў мінулага стагоддзя з'яўляецца шэраг калектывных прац па гісторыі палітычных партый і рухаў канца XIX – пачатку XX ст. У 1993 г. выкладчыкамі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта пад агульнай рэдакцыяй У.К. Коршука падрыхтаваны вучэбны дапаможнік для студэнтаў «3 гісторыі палітычных партый» [1]. У наступным, 1994 г., П.І. Брыгадзіным, У.К. Коршукам і І.Ф. Раманоўскім быў выдадзены чарговы дапаможнік для студэнтаў, якія вывучаюць гісторыю грамадскіх рухаў і палітычных партый [2]. Аўтарамі даецца класіфікацыя палітычных партый на аснове іх палітычнага арыентацыі. Упершыню ў беларускай гістарыяграфіі складальнікі знаёмяць чытачоў з існуючымі ўставаў і праграм палітычных партый, якія дзейнічалі на беларускіх землях у канцы XIX – пачатку XX ст.

З сярэдзіны 1990-х гадоў з'яўляецца шэраг даследаванняў па гісторыі асобных палітычных партый, зраванна сацыялістычнага кірунку, якія дзейнічалі на беларускіх землях у пачатку XX ст. У манаграфіі П.І. Брыгадзіна аналізуецца перадумовы афармлення, колькасны склад, праграмныя палажэнні і дзейнасць партыі эсэраў у Беларусі ў 1906 – 1917 гг. [3].

Значны ўклад у даследаванне гісторыі неанародніцкіх партый зрабіў У.Я. Казлякоў. Аўтар на аснове дакументальных матэрыялаў прааналізаваў сацыяльна-эканамічныя і грамадска-палітычныя фактары з'яўлення народніцтва, разгледзеў асаблівасці ўзаемаадносін агульнарасійскіх і нацыянальных неанароднікаў [4].

Працэс партыйнага будаўніцтва ў Беларусі на пачатку XX ст. прааналізаваў М.С. Сташкевіч [5; 6]. Вялікую ўвагу даследчык надае пытанням фарміравання беларускіх грамадска-палітычных партый і арганізацый, а таксама разглядае спробы рэалізацыі ідэі нацыянальнай дзяржаўнасці беларускага народа ў канцы XIX – пачатку XX ст. [7].

Шматлікія аспекты дзейнасці яўрэйскіх нацыянальных партый і груп у Беларусі разглядаюцца ў публікацыях Э.А. Ліпецкага і Л.Л. Смілавіцкага [8; 9].

Гісторыю польскага грамадска-палітычнага руху на беларускіх і літоўскіх землях пачатку XX ст. даследуе А.Ф. Смалянчук [10]. Аўтар на аснове шырокага кола неапублікаваных крыніц, матэрыялаў перыядычнага друку грунтоўна асвятляе дзейнасць у заходніх губернях польскіх палітычных партый, іх стаўленне да беларускага нацыянальнага руху. Даследчык адзначае, што як у сацыялістычнай, так і ў нацыянальна-дэмакратычнай

ідэалогіі польскага руху беларусы і літоўцы не ўспрымаліся як суб'ект палітычнага і культурнага жыцця [10, с. 213].

Праграмныя палажэнні, галоўныя напрамкі дзейнасці партый і груп ліберальна-кансерватыўнага кірунку ў сферы нацыянальнай палітыкі ў 1912 – 1917 гг. адлюстраваны ў манатрафіі Д.С. Лаўрыновіча [11].

Перадумовы і фактары фарміравання ў пачатку XX ст. крайне правых партый і груп даследаваў В.А. Міхедзька [12]. Ён падкрэслівае, што ідэалагічнай і арганізацыйнай асновай кансалідацыі крайне правых у Беларусі стала сістэма заканадаўчай дыскрымінацыі польскага і яўрэйскага насельніцтва.

Спецыфіку дзейнасці, тэрытарыяльнае размяшчэнне, колькасны склад аддзелаў і пададдзелаў правых партый у беларускіх губернях разгледзеў К.М. Бандарэнка [13]. Аўтарам апублікаваны поўныя спісы членаў найбольш актыўных аддзелаў беларускіх правых арганізацый, складзены геаграфічныя карты іх размяшчэння.

Значнае месца ў айчынным гістарыяграфіі сучаснага перыяду займаюць даследаванні па гісторыі беларускага нацыянальнага руху пачатку XX ст. Шэраг работ у гэтай праблеме прысвяціў М.В. Біч [14; 15]. Ён адзначае, што ў адносінах да беларускага нацыянальнага руху ў пачатку XX ст. аднолькавыя рэакцыйныя пазіцыі займалі дзве групы сілы, з аднаго боку – польскія памешчыцка-клерыкальныя сілы, з другога – акцыябрысцка-а-ча насоченыя арганізацыі. Па гэтай прычыне беларускі нацыянальны рух найчасцей быў вымушаны займацца абаронай сваіх ідэй, а не пашырэннем іх у грамадстве.

Праблемы ўтварэння і дзейнасці Беларускай сацыялістычнай грамады (БСГ) даследавала А.Д. Тогулева [16]. Яна прааналізавала погляды і праграмныя палажэнні БСГ, ахарактарызавала ролю партыі ў развіцці беларускага нацыянальнага руху.

Беларускі нацыянальны рух у міжрэвалюцыйны перыяд разгледзеў М.В. Цуба [17]. Аднак аўтар амаль не закранае пытання ўзаемаадносін беларускіх нацыянальных арганізацый з іншымі нацыянальнымі рухамі ўначынае Заходняга краю, іх стаўлення да беларускага пытання.

Пытаннем узаемаадносін беларускага нацыянальнага руху з польскімі сацыялістамі займаўся Я. Іацкевіч [18]. Даследчык адзначае, што Польская партыя сацыялістычная (ППС), супрацоўнічаючы з БСГ, імкнулася пашырыць свой уплыў на беларускае насельніцтва і падпарадкаваць беларускі нацыянальны рух, аднак дасягнуць гэтай мэты не змагла. Такую выснову аўтар робіць, аналізуючы факт узнікнення ў 1904 г. па ініцыятыве ППС Сацыялістычнай партыі Белай Русі (СНБР), якая мела такую ж праграму, як і БСГ, з розніцай у тым, што выказвала лад за федэрацыю не з Расіяй, а з Польшчай. Тое, што партыя была ўтворана штучна і не мела уплыву на беларускае насельніцтва, пацвярджаецца яе распадам з прычыны непаўнапраўнасці напрыканцы рэвалюцыі 1905 – 1907 гг.

Р. Літвінэнак, аналізуючы дзейнасць польскіх партый і груповак на беларускіх землях прыйшла да высновы, што ў іх асяроддзі стаўленне да беларускага нацыянальнага руху хісталася ад крайне негатыўных пазіцый нацыянал-дэмакратаў да аб'яваквых краёўцаў-кансерватараў [19].

Такім чынам, у сучаснай гістарычнай навуцы зробленыя даволі паспяховаыя спробы ў асветненні лададаследаваных і пераасэнсавання ўжо вядомых старонак гісторыі палітычных партый і рухаў на тэрыторыі Беларусі ў канцы XIX – пачатку XX ст. Большасць гістарычных даследаванняў праводзілася ў межах палітычнай або нацыянальнай арыентацыі той ці іншай партыі. Гэта дазваляе прааналізаваць праграмныя палажэнні, вызначыць тэрытарыяльнае размяшчэнне, колькасны склад і маштабы дзейнасці. Між тым, наяўнасць спецыфічных умоў на беларускіх землях патрабуе большай увагі ў даследаванні ўзаемаадносін палітычных арганізацый і рухаў розных кірункаў па пытаннях сацыяльна-эканамічнага, грамадска-палітычнага і нацыянальна-культурнага развіцця.

Літаратура

1. З гісторыі палітычных партый : вучэб. дапамож. для студэнтаў / У. К. Коршук [і інш.] ; пад рэд. У. К. Коршука. – Мінск : Белдзяржуніверсітэт, 1993. – 110 с.

2. Праграмныя дакументы палітычных партый : вучэб. дапаможнік для студэнтаў / П. І. Брыгадзін [і інш.] ; У. К. Коршук (адказ. рэд.) – Мінск : Белдзяржуніверсітэт, 1994. – 100 с.
3. Бригадин, П. И. Эсеры в Белоруссии (конец XIX в. – февр. 1917 г.) / П.И. Бригадин. – Минск : Згода, 1994. – 152 с.
4. Козляков, В. Е. Национальный вопрос и неонароднические партии. Начало XX в. – конец 20-х гг. (на материалах России, Беларуси, Украины) / В.Е. Козляков. – Минск : БГТУ. – 2001. – 246 с.
5. Шашкевіч, М. Перадумовы і працэс стварэння палітычных партый на Беларусі (канец XIX ст. – люты 1917 г.) / М. Шашкевіч // Беларускі гістарычны часопіс. – 1999. – № 3. – С. 18–23.
6. Шашкевіч, М. Перадумовы і працэс стварэння палітычных партый на Беларусі (канец XIX ст. – люты 1917 г.) / М. Шашкевіч // Беларускі гістарычны часопіс. – 1999. – № 4. – С. 13–19.
7. Шашкевич, Н. С. Формирование национально-государственной идеи и попытка ее реализации в Беларуси в конце XIX – начале XX в. / Н. С. Шашкевич // Основы идеологии белорусского государства. – Минск, 2004. – С. 24–39.
8. Ліпецкі, Э. А. Яўрэйскія нацыянальныя партыі на Беларусі ў пачатку XX ст. (1900 – 20-30 гг.) / Э. А. Ліпецкі // Вестн. Минского гос. лингв. ун-та, Сер. 3. – 2002. – № 2. – С. 24–31.
9. Смиловицкий, Л. Л. Евреи Беларуси : из нашей общей истории, 1905–1953 / Л. Л. Смиловицкий. – Минск : ПКП “АРТИ – ФЕКС”, 1999. – 360 с.
10. Смалянчук, А. Паміж краёвасцю і нацыянальнай ідэяй. Польскі рух на беларускіх і літоўскіх землях. 1864 – люты 1917 г. / А. Смалянчук. – СПб. : Чыёўскі прасцяг, 2004. – 406 с.
11. Лавринович, Д. С. Либерально-консервативная оппозиция в России : формирование и борьба за власть (1912 – 1917 гг.) / Д. С. Лавринович. – Могилев : Могилев. гос. ун-т им. А.А. Кулешова, 2006. – 336 с.
12. Михедько, В. А. Крайне правые организации в Беларуси : формирование и деятельность (1903–1914 гг.) : автореф. дис. ... канд. ист. наук : 07.00.02 / В. А. Михедько ; Белорус. гос. ун-т. – Минск, 2001. – 23 с.
13. Бондаренко, К. М. Общероссийские првомонархические партии на территории Беларуси (1905 февраль 1917 г.) : автореф. дис. ... докт. ист. наук : 07.00.02 / К. М. Бондаренко ; Ин-т истории Нац. акад. наук Беларуси. – Минск, 2015. – 48 с.
14. Біч, М. В. Барацьба за нацыянальнае адраджэнне / М. В. Біч // Нарысы гісторыі Беларусі. У 2 ч. / М. Касцюк (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Беларусь, 1994. – Ч. I. – С. 380–428.
15. Біч, М. В. Беларускае адраджэнне ў XIX – пачатку XX ст. Гістарычныя асаблівасці, узаемаадносіны з іншымі народамі / М. В. Біч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1993. – 30 с.
16. Тогулева, А. Д. Беларуска-сацыялістычная грамада : праблемы ўтварэння і палітычнай дзейнасці : аўтарэф. дыс. ... канд. гіст. навук : 07.00.02 / А. Д. Тогулева ; БДУ. – Мінск, 1997. – 21 с.
17. Цуба, М. В. Беларускі нацыянальны рух у перыяд паміж двума дэмакратычнымі рэвалюцыямі (1907 – люты 1917 гг.) / М. В. Цуба. – Брэст : Выд-ва С. Лаўрова, 2003. – 196 с.
18. Яцкевіч, І. ППС на Беларусі / І. Яцкевіч // Беларуска-літвінская мінуўшчына. – 1997. – № 4. – С. 18–22.
19. Литвиненко, Р. Польское общественно-политическое движение в Беларуси и Литве (белорусский вопрос (конец XIX – начало XX в.)) / Р. Литвиненко // Гісторыя: праблемы вывядзення. – 1999. – № 2. – С. 18–27.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГУБЕРНСКИХ КОМИТЕТОВ И ПРИСУТСТВИЙ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА (1842–1885)

Чуль Р.В., магистр исторических наук, БрГУ, Брест

После Полоцкого церковного собора 1839 г. к Православной Церкви была присоединена униатская конфессия Беларуси. В православие перешло более 1,5 млн. униатов и около 1600 лиц духовного звания.